

بررسی مقایسه‌ای ماست سلها در لیکن پلان و واکنش لیکنوئید دهان با رنگ آمیزی تولوئیدین بلو

دکتر شیمما نفرزاده[#] دکتر مریم سید مجیدی^۲ دکتر سپیده سیادت^۱ دکتر علی بیژنی^۳ دکتر رضا نژاد مقدم^۴

۱- استادیار بخش پاتولوژی فک و صورت دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل

۲- استادیار پاتولوژی دهان، فک و صورت مرکز تحقیقات مواد دندان‌دانی دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل

۳- پزشک عمومی

۴- دندانپزشک

خلاصه:

سابقه و هدف: از آنجاییکه طبق مطالعات قبلی از لحاظ هیستوپاتولوژیکی نوع و تعداد ماست سلها در (Oral Lichen Planus) OLP تغییر می‌یابد. هدف از این مطالعه، بررسی مقایسه‌ای ماست سلها به منظور کمک به شناسایی بیماری OLP و افتراق آن از (Oral Lichenoid Reaction) OLR

مواد و روش‌ها: تحقیق حاضر یک مطالعه توصیفی است که بر روی ۳۴ بلوک پارافینه لیکن پلان و ۲۶ بلوک پارافینه ضایعات لیکنوئید دهان از بایگانی بخش پاتولوژی دانشکده دندانپزشکی و بیمارستان شهید بهشتی بابل انجام شد. برش‌های ۵ میکرونی تهیه شده از بلوک‌های پارافینی با رنگ آمیزی تولوئیدین بلو به روش استاندارد رنگ‌آمیزی و سپس با میکروسکوپ نوری بررسی شدند. در نهایت ماست سلها بر حسب تعداد کل، تعداد سلول‌های دگرانوله و نسبت ماست سل‌های دگرانوله به کل ماست سلها بررسی و محاسبه گردیدند و در نهایت داده‌ها با کمک نرم افزار SPSS 18 و با آزمون Mann-Whitney مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: نمونه‌ها شامل ۳۴ مورد لیکن پلان (۲۳ زن و ۱۱ مرد با میانگین سنی $47/35 \pm 13/01$ سال) و ۲۶ مورد لیکنوئید دهان (۱۴ زن و ۱۲ مرد با میانگین سنی $40/46 \pm 12/91$ سال) تعداد کل ماست سلها و همچنین تعداد سلول‌های دگرانوله بطور معنادار در گروه لیکن پلان دهان بیشتر از گروه دارای ضایعات لیکنوئید دهان بود ($P < 0/05$). اما نسبت سلول‌های دگرانوله به کل سلولها بین دو گروه لیکن پلان و لیکنوئید اختلاف معناداری نداشت ($P > 0/05$).

نتیجه گیری: به نظر می‌رسد که تعداد کلی ماست سلها و ماست سل‌های دگرانوله را در لیکن پلان دهانی نسبت به واکنش لیکنوئید دهان بیشتر باشد و احتمالاً می‌تواند بعنوان یک ویژگی تشخیصی در افتراق هیستوپاتولوژیک لیکن پلان از واکنش لیکنوئید دهان بکار رفته و تفاوت درمانی این دو ضایعه را توجیه نماید.

کلید واژه‌ها: ماست سل، لیکن پلان دهانی، واکنش لیکنوئید دهانی

وصول مقاله: ۹۰/۹/۹ اصلاح نهایی: ۹۰/۱۱/۹ پذیرش مقاله: ۹۰/۱۲/۶

مقدمه:

دخالت سلول‌های T می‌باشد.^(۱) عواملی چون استرس، دیابت، هپاتیت C، تروما و ازدیاد حساسیت به دارو و فلزات می‌توانند کوفاکتورهای ایجاد کننده لیکن پلان باشند.^(۲) اکثر بیماران مبتلا به لیکن پلان، بالغین میانسال می‌باشند. زنان نیز به نسبت ۳ به ۲، بیشتر از مردان گرفتار می‌شوند. شیوع لیکن

لیکن پلان دهانی (OLP) یک بیماری نسبتاً شایع و مزمن دهانی است که غالباً مخاط دهان را گرفتار می‌کند.^(۱) لیکن پلان عموماً یک بیماری ایمنولوژیک در نظر گرفته می‌شود که از نظر میکروسکوپی شبیه به یک واکنش ازدیاد حساسیت با

واکنش‌های التهابی در بیماری‌های مختلف می‌شود. پروتئازهای ماست سل ممکن است در تغییرات غشای پایه در التهاب حفره دهان نقش داشته باشند.^(۶،۷)

بر اساس متون نوع و تعداد ماست سلها در OLP تغییر می‌یابد. تعداد ماست سلهای دگرانوله در مناطق تخریب شده غشای پایه، واسکولاریتی و ضخامت غشای پایه در این بیماری در مقایسه با OLR افزایش می‌یابد.^(۱)

در حال حاضر تشخیص افتراقی این دو بیماری با کمک تکنیک‌های معمول آزمایشگاهی بسیار دشوار است، بخصوص در مواردی از لیکن پلان که ضایعه پوستی ممکن است در آنها مشاهده نشود. این موضوع می‌تواند بر پیچیدگی‌های درمان بیماری و افزایش مشکلات بیماران تاثیر بگذارد.^(۷) مطالعه حاضر به بررسی تعداد و تغییرات ماست سلها و مقایسه آنها در بیماری‌های OLP و OLR در دانشکده دندانپزشکی بابل در سال ۱۳۹۰ پرداخته است.

مواد و روش‌ها:

مطالعه حاضر از نوع توصیفی است. جامعه مورد مطالعه بلوک‌های پارافینه‌ی مبتلایان به OLP و OLR بودند که در بایگانی دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی بابل و بیمارستان شهید بهشتی موجود بوده و از نظر بالینی و هیستوپاتولوژی تشخیص OLP و OLR برای آنها ثبت شده بود. نمونه‌های با طول مناسب اپیتلیوم و عمق کافی بافت همبند وارد مطالعه شدند. اما نمونه‌های با لیکنوئید دیسپلازی و نمونه‌های با طول اپی‌تلیوم ناکافی به علاوه نمونه‌های با عمق لامینا پروپریای ناکافی از مطالعه خارج گردیدند. برای انجام این مطالعه تعداد ۶۰ بلوک پارافینه (۳۴ بلوک لیکن پلان دهانی و ۲۶ بلوک واکنش لیکنوئید دهانی) از نمونه‌های بایگانی شده در گروه آسیب شناسی دانشکده دندانپزشکی و بیمارستان شهید بهشتی استخراج شد و اطلاعات دموگرافیک بیماران شامل (سن، جنس، تاریخچه پزشکی، محل و شکل ضایعه) از پرونده‌های آنها استخراج گردید. رنگ‌آمیزی هماتوکسیلین-

پلان دهانی بین ۰/۱ تا ۲/۲ درصد گزارش شده است. اگر چه علت این بیماری نامعلوم است، اما از لحاظ هیستوپاتولوژیکی، دژنراسانس سلول‌های بازال بعنوان علت احتمالی آن مطرح شده است. OLP از نظر بالینی نماهای متفاوتی دارد اما عمدتاً به سه صورت رتیکولار، آروزیو و بولوز دیده می‌شود که شکل رتیکولار آن شایع تر از سایر اشکال است. از نظر میکروسکوپی OLP با هایپرکراتوزیس، دژنراسانس سلول قاعده‌ای، ضخیم شدگی غشای پایه و تجمع لنفوسیت‌های زیر مخاطی مشخص می‌شود.^(۲،۱)

اصطلاح واکنش‌های لیکنوئید دهانی (OLR) به ضایعاتی اطلاق می‌شود که از نظر بالینی و بافت‌شناسی با OLP مشابه است. اما علل بروز آن متفاوت است.^(۴) مشخصه واکنش لیکنوئید دهان (OLR) تظاهر بالینی یک طرفه، وجود حاشیه نازک و نامعلوم از تجمع التهابی زیر اپیتلیوم، وجود تعداد قابل توجهی از پلازما سل در اجتماع لنفوسیتی، تجمع مواد یا سلول‌هایی در بافت‌های دور عروق، ازدیاد اجسام کلویید و وجود سلول‌های التهاب حاد از قبیل ائوزینوفیلها و نوتروفیلها است.^(۱) OLR در اثر عوامل دارویی مانند تیزایدها، پنی سیلامین، بیماری‌های سیستمیک مثل بیماری‌های مزمن کبدی، ویروس هپاتیت C، دیابت، واکنش‌های آلرژیک نسبت به فلزاتی مانند جیوه آمالگام، مواد غذایی و گلها و بیماری GVHD (دفع پیوند) بوجود می‌آید.^(۱،۳،۵) جنبه میکروسکوپی بیماری لیکن پلان (OLP) اختصاصی نیست زیرا مواردی از قبیل واکنش‌های لیکنوئید (OLR) ممکن است نمای میکروسکوپی مشابهی با OLP داشته باشند.^(۳) اخیراً به بررسی نقش ماست سل‌ها در آسیب‌شناسی بیماری OLP توجه شده است. ماست سل‌ها مسئول تجمع سلول‌های التهابی در بافت همبند هستند که در پیشرفت و تثبیت شدت بیماری OLP نقش دارند.^(۶)

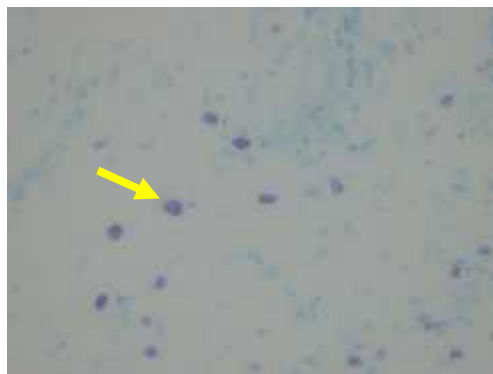
ماست سلها سلول‌های مهم سیستم ایمنی و محتوی دانه‌های ترشحی هستند که عموماً در اندوتلیوم عروق کوچک در مخاط دهان و پالپ دندان قرار دارند. این سلول‌ها حاوی فاکتورهای هستند که آزادی آنها منجر به افزایش تجمع لکوسیت‌ها در

همانگونه که در جدول (۱) مشاهده می‌شود در آزمون من‌ویتنی اختلاف تعداد کل ماست سلها بین گروه های لیکن پلان و لیکنوئید دهان معنادار بود و تعداد این سلولها در گروه لیکن پلان دهان بیشتر از گروه ضایعات لیکنوئید دهان بود ($P = ۰/۰۲$).

همچنین تعداد سلولهای دگرانوله شده در لیکن پلان دهانی بیش از (واکنش لیکنوئید دهانی بود و آزمون Mann-Whitney تفاوت معناداری را نشان داد. ($P = ۰/۰۴$) اشکال ۱ تا ۴ مربوط به نمای هیستوپاتولوژیک لیکن پلان دهانی و واکنشهای لیکنوئید دهانی می‌باشد.

شکل ۱- بزرگنمایی $\times 100$ نمای میکروسکوپی لیکن پلان دهانی با رنگ آمیزی تولوئیدین بلو

شکل ۲- سلولهای ماست سل در لیکن پلان دهانی، بزرگنمایی $\times 400$ میکروسکوپ نوری (فلش زرد)

آنوزین جهت تایید تشخیص انجام شد. سپس رنگ آمیزی تولوئیدین بلو با روش استاندارد برای بررسی ماست سلها صورت گرفت و ۵ منطقه پر تراکم سلولی از رتیکولار لامینا پروپریا با میکروسکوپ نوری (Nikon) $\times 100$ در بزرگنمایی ۱۰۰ و ۴۰۰ بررسی شدند.^(۷) در نهایت ماست سلها بر حسب تعداد کل، تعداد سلولهای دگرانوله و نسبت ماست سلهای دگرانوله به کل ماست سلها بررسی شدند. یافته‌ها با کمک نرم افزار SPSS 18 و با آزمون Mann-Whitney مورد تحلیل قرار گرفتند. جهت رعایت ملاحظات اخلاقی کلیه اطلاعات مربوط به بیماران نزد مجری طرح بصورت محرمانه باقی ماند.

یافته‌ها:

در این مطالعه ۶۰ نمونه مربوط به ۳۴ بلوک پارافینه لیکن پلان دهان ۲۳ نفر زن (۳۲/۴٪)، ۱۱ نفر مرد (۶۷/۶٪) و ۲۶ بلوک پارافینه لیکنوئید دهان ۱۴ زن (۴۶/۲٪) و ۱۲ مرد (۵۳/۸٪) بررسی شدند و رنگ آمیزی تولوئیدین بلو جهت بررسی تغییرات ماست سلها انجام شد.

محدوده سنی نمونه‌های لیکن پلان دهان $13 \pm 47/3$ و میانگین سنی نمونه‌های واکنش لیکنوئید دهان $12/9 \pm 40$ بود. از بین نمونه‌های لیکنوئید دهانی ۷ مورد در لثه، ۱۵ مورد در گونه، ۴ مورد در کام و از بین نمونه‌های لیکن پلان دهانی، ۲ مورد در لثه، ۱۸ مورد در گونه، ۴ مورد در کف دهان و ۶ مورد در کام قرار داشتند.

جدول ۱ - مقایسه تعداد کل ماست سلها و تعداد سلولهای دگرانوله بین گروه های لیکن پلان و واکنش لیکنوئید دهان

متغیر	لیکن پلان		ضایعات لیکنوئید		سطح معناداری
	میانگین و انحراف معیار	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
تعداد کل ماست سلها	$19/82 \pm 4/71$		$17/46 \pm 4/13$		۰/۰۲۵
تعداد سلولهای دگرانوله شده	$7/59 \pm 2/38$		$6/15 \pm 2/72$		۰/۰۴۵

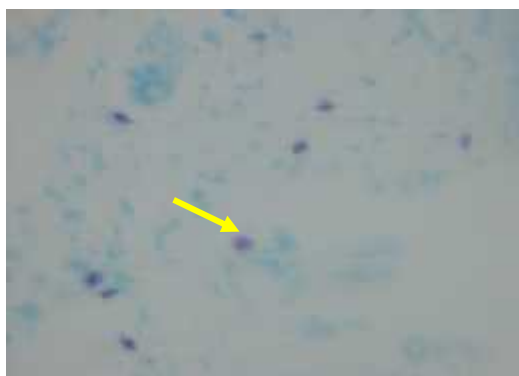
نقش دارند. $TNF-\alpha$ باعث ترشح RANTES و سایر مدیاتورها از سلول های T می شود که باعث تولید ماتریکس متالوپروتئینازها از سلول های T می شوند. ماتریکس متالوپروتئینازها به همراه کیماز و تریپتاز تولید شده ماست سلها باعث تخریب پروتئینهای ساختاری غشای پایه و نهایتاً شکست غشای پایه می شود.^(۶)

نتایج مطالعه Jose و همکارانش مشابه مطالعه ما بود. آنها همچنین مشاهده کردند که $TNF-\alpha$ می تواند باعث فعال شدن اندوتلیوم و بروز مولکول های اتصال شده و موجب اتصال لکوسیت ها شود. تعداد ماست سلها در بافت همبند عمقی تر نسبت به بافت همبند زیر اپیتلیال افزایش بیشتری داشت و همچنین دگرانوله شدن ماست سلها در منطقه زیر اپیتلیال بارزتر بود. ایشان پیشنهاد کردند که ماست سلهایی که در حال مهاجرت از عروق خونی به سمت خارج عروق در بافت پیوندی عمقی تر هستند، متعاقباً به سمت منطقه ی زیر اپیتلیال می روند، که اثر بیولوژیکی خود را بر عروق خونی اعمال می کنند و در بکارگیری مجدد سلول های التهابی در محل ضایعه کمک می نمایند.^(۸)

در مطالعه Juneja و همکارانش تعداد ماست سل های دگرانوله در مناطق دژنره غشای پایه افزایش یافته بود. همچنین واسکولاریتی و ضخامت غشاء پایه در OLP در مقایسه با OLR افزایش یافته بود و ضخامت اپیتلیوم در OLR کاهش پیدا کرده بود. در مطالعه ای ایشان تعداد ماست سلها بین گروه های OLP و OLR تفاوت معنادار داشت که این یافته مشابه با یافته های مطالعه ای ما بود. همچنین در مطالعه ای آنها مقایسه تعداد کل ماست سل های دگرانوله در گروه های OLP و OLR اختلاف معناداری نشان داد که این یافته در مطالعه ای ما نیز مشاهده شد.^(۹) Zhao و همکارانش نشان دادند که ۶۰ درصد ماست سلها در نواحی ای از بافت همبند لیکن پلان که غشای پایه تخریب شده است قرار دارند و ۲۰ درصد ماست سلها در قسمت های با غشای پایه سالم دگرانوله شده اند. به گفته ایشان سلول های T در OLP، RANTES تولید و ترشح می کنند که فرایند

شکل ۳- نمای میکروسکوپی واکنش لیکنوئید دهان با رنگ آمیزی تولوئیدین بلو با بزرگنمایی $\times 100$ میکروسکوپ نوری

شکل ۴- سلول های ماست سل در واکنش لیکنوئید دهان با بزرگنمایی $\times 400$ میکروسکوپ نوری

بحث:

در مطالعه حاضر بین تعداد ماست سلها در لیکن پلان دهانی و ضایعات لیکنوئید دهان تفاوت معنادار وجود داشت و طبق یافته های مشاهده شده، تعداد کل ماست سلها در نمونه های لیکن پلان بطور معناداری بیشتر از تعداد کل ماست سلها در واکنش های لیکنوئید دهان بود. همچنین بین تعداد ماست سل های دگرانوله شده در این دو بیماری تفاوت معنادار وجود داشت. بالاتر بودن تعداد ماست سلها و ماست سل های دگرانوله در OLP به این حقیقت نسبت داده شده که احتمالاً این سلولها فرآورده های پیش ساخته یا تازه تولید شده ای مانند سایتوکینها، کموکینها، $TNF-\alpha$ آزاد می کنند که در تنظیم پاسخ ایمنی و فعال شدن سلول های T

ایمونوهیستوشیمیایی مشاهده شد که این یافته در مطالعه ما حاصل نگردید.^(۷)

مطالعه‌ی Moshre و همکارانش بالاتر بودن تعداد ماست سلها را در باند لنفوسیتی ولایه زیر آن در لیکن پلان دهان نسبت به افراد سالم نشان داد که در تشخیص نمونه‌های مشکوک می‌تواند کمک کننده باشد.^(۱۳)

مطالعه Sharma و همکاران بالاتر بودن تعداد کلی ماست سلها را در OLP و OLR نسبت به مخاط نرمال نشان دادند ولی بین OLP و OLR از این نظر تفاوت معنی‌دار نبود^(۱۴) که با نتایج مطالعه‌ی ما در تناقض است. علت آن می‌تواند ناشی از تعداد کم نمونه (۱۰ مورد) در آن مطالعه باشد.

نتیجه گیری:

به نظر می‌رسد که تعداد کلی ماست سلها و ماست سل‌های دگرانوله را در لیکن پلان دهانی نسبت به واکنش لیکنوئید دهان بیشتر باشد و احتمالاً تفاوت مشاهده شده می‌تواند به عنوان یک ویژگی تشخیصی در افتراق هیستوپاتولوژیک لیکن پلان از واکنش لیکنوئید دهان مورد استفاده قرار گیرد.

تقدیر و تشکر:

لازم به ذکر است که این مقاله نتیجه یک پایان نامه دانشجویی بوده و کلیه هزینه‌های مربوطه را بخش سلولی مولکولی دانشگاه علوم پزشکی بابل متقبل شده است.

دگرانوله شدن ماست سلها را در OLP تحریک می‌کند.^(۱۰) نتایج مطالعه‌ی Janardhanan و همکارانش، تفاوت معناداری را بین تراکم ماست سلها در OLP و مخاط نرمال نشان داد. در این مطالعه توزیع ماست سلها بطور معناداری در زیر باند التهابی افزایش یافته بود. میزان ماست سلهای دگرانوله نیز در این منطقه غالب بود. به عقیده ایشان توزیع ماست سلها در سطوح مختلف ممکن است نشان دهنده‌ی نقش ماست سلها در مراحل مختلف OLP باشد. فاز اول ممکن است دربرگیرنده‌ی عروق خونی باشد تا عروق را گشاد و لنفوسیتها را به داخل بافت بریزند. متعاقباً لنفوسیتها به منطقه‌ی ساب اپیتلیال متصل می‌شوند. همچنین ماست سلها ممکن است مقداری سیتوکین رها کنند که موجب تخریب ماتریکس خارج سلولی شده و لنفوسیت های هدف را به سمت غشای پایه جذب کنند.^(۱۱)

نتایج مطالعه‌ی Amberkar و همکارانش نشان داد که تعداد ماست سلها در مبتلایان OLP بطور معناداری بیشتر از مخاط طبیعی است که این یافته با نتایج مطالعه‌ی ما همخوانی دارد.^(۱۲) در این مطالعه در مقایسه بین گروه‌های OLP آروزیو و OLP رتیکولار، تعداد ماست سلها در OLP آروزیو بطور معناداری بیشتر از گروه رتیکولار بود و افزایش در تعداد ماست سلهای دانه‌دار در منطقه عمقی تر در OLP آروزیو و رتیکولار مشاهده شد. در حالیکه افزایش در تعداد ماست سلهای دگرانوله در منطقه میانی در OLP آروزیو و رتیکولار مشاهده گردید.

در مطالعه Jahanshahi و همکارانش اختلاف معناداری در تعداد کل ماست سلها بین OLP و OLR مشاهده نشد اما تعداد ماست سلها در OLP و OLR بطور معناداری بیشتر از گروه کنترل بود و تفاوت آماری معنادار بین تعداد ماست سلهای دگرانوله‌ی OLP و ضایعات OLR تنها با رنگ‌آمیزی مشاهده شد که این یافته مشابه با یافته مطالعه‌ی ما بود. اما اختلاف آماری معنادار در نسبت ماست سلهای دگرانوله به کل ماست سلها بین گروه های OLP و OLR با هر دو روش رنگ آمیزی هیستوشیمیایی و

References:

- 1- Neville Bw, Damm DD, Allen C, Bouquot JE. Oral and Maxillofacial Pathology, 3rd Ed, Philadelphia, W.B. Saunders; 2009 : 782-788.
- 2- Regezi A, Sciubba J, Jordan C.K. Oral Pathology, Fifth Edition, California Saunders; 2008 ; 98.
- 3- Abol K, Abbass. Cellular and Molecular Immunology .1st Edition, Hayan Co, 1994:253-255 .
- 4- Ghalayani P, Razavi Sm, Gholammi D. Comparative Study of Number and Distribution of Ig Cells in Oral Lichen Planus and Oral Lichenoid Lesions. Dent Res J. 2009 Spring; 6(1);P:1-5
- 5- Serrano-Sanchez P, Bagan Jv, Jimenez –Soriano Sarrion G. Drug induced Oral Lichenoid Reaction. A literature review. J Clin Exp Dent 2010 ,2(2): 92-96.
- 6- Ditrichova D, Kapralova S, Tichy M, Ticha V, Dobesova J, Justova E, et al. Oral lichenoid lesions and allergy o dental materials. Biomed Pap Med Fac Univ Palacky Olomouc Czech Repub. 2007 Dec;151(2):333-9.
- 7- Jahanshahi Gh, Aminzadeh A. A Histochemical and Immunohistochemical Study of Mast Cells in Differentiating Oral Lichen Planus from Oral Lichenoid Reaction. Quintessence Interventional. 2010 Mar; 41(3);P: 221-227
- 8- Jose M, Raghu Ar, Rao Nn. Evaluation of Mast Cells in Oral Lichen Planus And Oral Lichenoid Reaction. Indian J Dent Res. 2001 Jul-Sep;12(3):175-9.
- 9- Juneja M, Mahajan S, Rao Nn, George Th, Boaz K. Histochemical Analysis Of Pathological Alterations In Oral Lichen Planus And Oral Lichenoid Lesions. J Oral Sci. 2006 Dec;48(4):185-93
- 10- Zhao ZZ, Savage NW, Sugeran PB, Walsh LJ. Mast cell / T Cell Interaction in Oral Lichen Planus. J Oral Pathol Med. 2002 Apr;31(4):189-95
- 11- Janardhanan M, Ramesh V. Mast Cells in Oral Lichen Planus. OMPJ 2010,1(2.(
- 12- Amberkar V S. Topographical Distribution and Morphology of Mast Cells in Oral Lichen Planus. Phd thesis. Rajiv Gandhi University of Health Sciences, Karnataka Bangalore. 2002-2005
- 13- Moshref M, Jahanbani J. Evaluation of Number of Mast Cells On Oral Lichen Planus. J Kerman Med .1997 ; 3(2):67-72.
- 14- Sharma R. Role of Mast Cells in Pathogenesis of Oral Lichen Planus. J Oral Maxillofac Pathol. 2011 Sep;15(3):267-71.